

СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Пилипенко К.А. - *к.е.н., доцент Полтавської державної аграрної академії*

У статті досліджено економічну суть та структурні складові економічної безпеки, визначені причини низького інтегрального рівня. Розглянуто інвестиційну та інноваційну безпеку, індикатори їх активності та показники формування їх розвитку. Визначено результат впровадження інноваційного та інвестиційного потенціалу економічного розвитку країни.

Ключові слова: економічна безпека, інновації, інвестиції, держава, потенціал, конкурентоспроможність, національна безпека.

Пилипенко К.А. Структурні складові економічної безпеки держави

В статье исследована экономическая суть и структурные составляющие экономической безопасности, определены причины низкого интегрального уровня. Рассмотрено инвестиционную и инновационную безопасность, индикаторы их активности и показатели формирования их развития. Определены результат внедрения инновационного и инвестиционного потенциала экономического развития страны.

Ключевые слова: экономическая безопасность, инновации, инвестиции, государство, потенциал, конкурентоспособность, национальная безопасность.

Pylypenko K.A. Structural components of economic security

In the article the essence of economic and structural components of economic security, by reason of the integral low level. Considered investment and innovative safety indicators of activity and performance of their formation. Defined result of introduction of innovative and investment potential of economic development.

Key words: economic security, innovation, investment, state, capacity, competitiveness, national security.

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки та ринкова лібералізація відкритості національної економіки актуалізують необхідність вдосконалення методології комплексної оцінки рівня економічної безпеки держави з метою забезпечення адекватного реагування державних органів управління економікою на внутрішні і зовнішні дестабілізуючі чинники. Сучасний зміст поняття економічної безпеки держави слід трактувати як сукупність умов, за яких забезпечується захист національних економічних інтересів, можливість утримання параметрів економіки в межах нормативних значень, здатність економіки задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства, генерувати інноваційні зрушення та реалізувати конкурентні переваги на світових ринках [3].

У 2013 році вийшов Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня

економічної безпеки України», у якому оновлено підходи до визначення складових, індикаторів економічної безпеки, їх оптимальні і порогові значення. Відбір множини індикаторів здійснено експертними методами з урахуванням світового досвіду та особливостей вітчизняної статистики. В цих Методичних рекомендаціях вжито термін «інвестиційно-інноваційна безпека», що визначається як «стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості» [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми економічної безпеки активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема, фундаментальні основи дослідження згаданої проблематики викладені у працях С.Блохіна, В.Богомолова, С.Василенка, О.Власюка, С.Воробйова, В.Гейця, І.Коломійця, А.Крамаренка, В.Ліпкана, В.Мартинюка, І.Мішиної, О.Новікової, О.Олейнікова, Г.Пастернак-Таранушенко, Р.Покотиленко, В.Пономаренко, А.Рудницького, А.Смелянцева, А.Сундука, А.Сухорукова, З.Чуйко, Л.Шевчук, В.Шлемко та ін. Проте теоретичні основи економічної безпеки, а також проблеми удосконалення структурних її елементів поки ще недостатньо опрацьовані. Тому, подальшого дослідження потребують обґрунтування структурних складових інноваційної та інвестиційної безпеки, що забезпечить конкурентоспроможність економіки країни.

Постановка завдання. Метою написання статті є дослідження структурних складових економічної безпеки, визначення індикаторів її низького інтегрального рівня, детально розглянути структурні складові інноваційної та інвестиційної безпеки, а також визначити показники її формування та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний зміст поняття економічної безпеки держави слід трактувати як сукупність умов, за яких забезпечується захист національних економічних інтересів, можливість утримання параметрів економіки в межах нормативних значень, здатність економіки задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства, генерувати інноваційні зрушення та реалізувати конкурентні переваги на світових ринках [3]. Економічна безпека держави є важливою складовою національної безпеки, але водночас це складна умовно замкнена система, яка має свою структуру, внутрішню логіку, що обумовлює актуальність і необхідність удосконалення методології інтегральної оцінки рівня економічної безпеки держави з метою забезпечення адекватного реагування на дестабілізуючі фактори. Основними структурними складниками економічної безпеки держави є макроекономічна безпека, інвестиційна безпека, інноваційна безпека, фінансова безпека, енергетична безпека, продовольча безпека, зовнішньоторговельна безпека, соціальна безпека, демографічна безпека (табл. 1).

Структурні складові економічної безпеки та індикатори її низького інтегрального рівня

Класифікаційна ознака	Вид, пояснення	Причини низького інтегрального рівня
Макроекономічна безпека	стан економіки, при якому досягаються збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій, стійкість економіки до внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів та здатність до економічного розвитку	високий рівень тінізації економіки; значний рівень тіньового завантаження капіталу; надмірний рівень тіньового проміжного споживання
Інвестиційна безпека	стан інвестування економіки, якій забезпечує її розширене відтворення, раціональну реструктуризацію і технологічне переозброєння	незначна частка приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) щодо ВВП
Фінансова безпека	стан захищеності інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, який гарантує спроможність держави формувати, зберігати від знецінення та використовувати фінансові ресурси для забезпечення соціально-економічного розвитку	низький рівень валових міжнародних резервів НБУ; граничний рівень втрачених тіньових бюджетних надходжень; висока вартість банківських кредитів; низький рівень кредитування реального сектору економіки
Інноваційна безпека	стан розвитку економіки, що дозволяє генерувати якісні зрушення у виробництві, протистояти зовнішнім технологічним загрозам та забезпечувати конкурентоспроможність країни на світовому ринку технологій	низький рівень видатків на науково-технічні роботи; від'ємні темпи науково-технологічного прогресу; низька питома вага спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи; низька питома вага підприємств, що впроваджували інновації та займалися інноваційною діяльністю
Зовнішньоторговельна безпека	стан зовнішньоторговельних відносин, свідчить про спроможність держави у створенні сприятливих умов розвитку експортного потенціалу і раціоналізації імпорту	вкрай низький рівень інноваційної продукції у товарному експорті; високий рівень імпортової залежності; значна частка імпорту товарів у внутрішньому споживанні держави
Соціальна безпека	стан соціальної сфери, при якому забезпечується високий і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.	високий рівень тіньової заробітної плати (ЗП) до офіційної; значний рівень пенсійних видатків до ВВП; високий рівень дефіциту ПФ України до ВВП
Продовольча безпека	стан забезпечення населення продовольством на рівні, що гарантує кожній особі можливість повноцінного раціонального харчування якісними продуктами	недостатнє виробництво молока і молочних продуктів
Демографічна безпека	стан захищеності основних життєво важливих демовідновлювальних процесів від реальних та потенційних загроз	високий загальний коефіцієнт смертності населення, значне демографічне навантаження непрацездатного населення до працездатного
Енергетична безпека	стан забезпечення економіки та населення джерелами енергії, надійними, технічно безпечними та екологічно прийнятними умовами надходження паливно-енергетичних ресурсів	висока енергоємність тіньової економіки; частка імпорту газу та нафти з однієї країни у загальному обсязі його імпорту

На рівень інвестиційної безпеки найбільше впливають порушення норми загального інвестування економіки, низьке відношення приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, низький рівень інвестицій в оновлення основних засобів. Незадовільний рівень інноваційної безпеки зумовлений низкою проблем: низьким рівнем видатків на науково-технічні роботи; від'ємними темпами науково-технологічного прогресу; низькою часткою спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи; низькою часткою підприємств, що займаються інноваційною діяльністю чи впроваджують інновації та реалізують інноваційну продукцію; незначною часткою реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції.

На рівень економічної безпеки держави впливають різні фактори, які становлять небезпеки та рівні небезпеки (прийнятний ризик, передкризовий стан, кризовий стан) на структурні її складові розвитку. Активізація структурних складових економічної безпеки можлива шляхом стимулювання індикаторів інноваційно-інвестиційної активності, розвитку підприємництва, пришвидшення інтеграційних процесів тощо. Для кожного індикатора визначаються оптимальні (нижнє і верхнє, що характеризує припустимий інтервал величин, у межах якого створюються сприятливі умови для функціонування економіки) та порогові значення (нижнє і верхнє – це кількісні величини, порушення яких спричинює несприятливі тенденції в економіці), які переглядаються відповідно до економічних змін в країні.

Нормативні значення індикаторів встановлюються та актуалізуються залежно від специфіки часу, рівня розвитку й відкритості економіки, стадій економічного циклу. Визначення індикаторів інноваційно-інвестиційної активності впливає на формування інвестиційного та інноваційного потенціалу економічного розвитку країни (табл. 2).

Таблиця 2

Показники формування та розвитку інноваційно-інвестиційної безпеки

Індикатори активності	Показники формування та розвитку
1	2
Інвестиційна безпека	
<ul style="list-style-type: none"> - рівень інвестування (відношення валових інвестицій до ВВП), % (S); - частка приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) щодо ВВП,%(S); - рівень оновлення основних засобів, % (S). 	<p>Ресурсна складова (фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, людські та інші види ресурсів). Внутрішня складова (створення і генерація нового продукту, його вдосконалення, забезпечуючи зв'язок виробництва з наукою через трансфер технологій та виробництва з ринком). Інноваційна культура (ступінь сприйнятливості організації (регіону, країни) щодо нововведень, досвід впровадження нових проектів, політик менеджменту в області інновацій).</p>

1	2
Інноваційна безпека	
<ul style="list-style-type: none"> - рівень видатків на науково-технічні роботи, % від ВВП (S); - темп науково-технологічного прогресу, % за рік (S); - рівень фінансування інноваційної діяльності, % від ВВП (S); - питома вага спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи, осіб на 1000 зайнятих, % (S); - питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств, % (S); - питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, % (S); - питома вага підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, у загальній кількості промислових підприємств, % (S); - питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, % (S). 	<p>Інтелектуальний потенціал (рівень використання науково-технічних знань у виробництві ВВП).</p> <p>Земельний потенціал (забезпеченість країни земельними ресурсами).</p> <p>Ресурсно-сировинний потенціал (забезпеченість країни запасами корисних копалин).</p> <p>Комунікаційний потенціал (рівень розвитку транспорту, зв'язку).</p> <p>Правовий потенціал (забезпечення правових умов для вкладення інвестицій).</p>
Результат впровадження	
Запровадження та реалізація програм інноваційно-інвестиційного розвитку України. Розширення експортної пропозиції. Поглиблення реформ у галузях, що формують інноваційно-інвестиційний потенціал України. Конкурентоспроможна економіка	

При цьому інноваційний потенціал виражено через здатність до: акумулювання фінансових і матеріальних ресурсів для здійснення інноваційної діяльності; формування та реалізації інноваційних програм; ефективного використання та зростання інтелектуального капіталу. Тоді як під інвестиційним потенціалом запропоновано розуміти використання інвестиційного ресурсів з метою підвищення інвестиційної привабливості та активності галузей, що створює можливості для фінансового забезпечення інноваційних процесів, здійснення фінансових та/або реальних інвестицій.

Для того щоб отримати позитивний результат від впровадження інноваційного та інвестиційного потенціалу економічного розвитку країни на державному рівні необхідно виконати наступні дії [2]:

- забезпечити умови для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- прискорити прогресивні структурні та інституціональні зміни в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;

- подолати «тонізацію» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси;
- забезпечити збалансований розвиток бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;
- здійснити виважену політику внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- забезпечити належний рівень енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;
- забезпечити продовольчої безпеки країни;
- організувати захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;
- посилити участь України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях.

Висновки. Рівень економічної безпеки країни характеризується багатьма індикаторами та структурними її складовими, проте важливе значення у структурі складових економічної безпеки має інвестиційна та інноваційна безпека. Оскільки сучасний стан реального сектору економіки України характеризується низьким рівнем інноваційного розвитку держави. Тому необхідність запровадження інноваційно-інвестиційного механізму шляхом запровадження відповідних програм забезпечить інноваційно-інвестиційний розвиток країни, розширення експортної пропозиції, поглиблення реформ у галузях, що формують інноваційно-інвестиційний потенціал України, тобто забезпечить конкурентоспроможну економіку країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://cct.com/ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
2. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] / Закон України від 19.06.2003 р. № 964–IV // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
3. Система економічної безпеки держави / за заг. ред. А. І. Сухорукова / Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. РНБО України. – К. : Стилос, 2009. – 685 с.